

Årsmøde i netværk for nyere tids faste kulturarv den 27. september 2021

Velkomst ved Ingrid Vatne og Anneken Appel Laursen

Gravminderregistrering v. Hanne S. Sørensen

Gravminder er blevet registreret siden 1990'erne, hvor man forsøgte at forhindre at alle gravminderne forsvandt fra kirkegårdene.

Lovgivningen blev ændret i 2014.

Kirkegården er livet og dødens spejl. Vores kultur og syn på samfundet og individet ses af gravminderne og kirkegårdens indretning.

Kirkegårdene har været under konstant forandring. Før 1805 var kirkegården ofte blot en græsmark, her var de fattige gravlagt, mens de velstående blev gravlagt inde i kirken.

1805 bliver det forbudt at gravlægge i kirkerne. Kirkegårdene omkring kirkerne blev nedlagt og kirkegårde blev flyttet. På de nye kirkegårde var der en ad hoc placering af de begravede, ingen ordnede rækker. Men i løbet af 1800-tallet bliver kirkegården et sted, hvor man mindes de døde. Derfor kommer gravminderne også mere i højsædet. Skellene bliver også taget med: Kirkegårdene bliver indrettet med classeskel.

Industrialiseringen sætter også præg på kirkegårdene med nye materialer og måder at iscenesætte døden på.

1922 bliver det indført ved lov, at gravlæggelserne skal ligge på linjer og classeskellene på kirkegården bliver også ophævet.

Det 21. århundrede: urnekirkegårde, de ukendtes og skovkirkegårde vinder indpas.

Ny lovgivning fra 2014. Hvem er involveret? Landsbykirkegårde: menighedsråd, den af kulturministeriet udpegede sagkyndige og provsten. Provsten har beslutningsretten.

De kommunale købstadskirkegårde ligger under nationalmuseet. De lokale museer kan også inddrages som konsulent.

Gravminder, der er sat ind i kirken, ligger under nationalmuseet.

Kriterier: Fortjenstfulde mænd og kvinder; udsmykning – tidstypiske relieffer, figurer, portrætter eller symboler; inskriptioner af særlig usædvanlig og særlig bemærkelsesværdig karakter; udført af anerkendte kunstnere eller som har særlig kunsthistorisk interesse; typisk for kirkegårdene i provstiet og lokalhistorie.

Skab gerne overblik over kirkegårdene i provstiet – hvad er allerede registreret i provstiet.

Gravminder der efter 2014 bør fravælges: f.eks. slægtsnavne, karakteristiske for en bestemt egn og gamle stednavne. Gravminder kan nu også afregistreres.

Status på kommunernes kulturmiljøudpegninger ved Per Grau Møller

Hvad er status 25 år efter man iværksatte kulturmiljøarbejdet?

I dag er det kommunernes ansvar at sørge for kulturmiljøudpegningerne i samarbejde med de lokale museer.

Der foreligger en færdig, men ikke offentliggjort rapport.

Hovedparten af udpegningerne ligger i byzoner.

En række kommuner har ikke uploadet kulturmiljøer til de rette registre.

26% af alle kulturmiljøer i Danmark er karakteriseret som agrare miljøer før 1800, mens bymiljøer 1850-1945 udgør ca. 10%.

Problemer: Opfattelsen af kulturmiljø varierer, selv om definitionen afgiver et geografisk afgrænset område af en vis størrelse. Kirkeomgivelser, oldtidsmiljøer skal ikke angives som kulturmiljøer (fortidsminder er omfattet af en anden lovgivning). Størrelsen og afgrænsningen af kulturmiljøet, når der feks udpeges fragmenterede dele af et herregårdsmiljø. Funktionaliteten i helheden bliver ikke betonet. Overvægt af traditionelle ældre kulturmiljøer – middelalderbyer og moderne bymiljøer er underrepræsenteret. Koldkrigsanlæg og industrielle miljøer er fulgt med i udpegningerne.

Anbefalinger: Fra statslig side bør gives klare vejledninger til arbejdet med udpegningerne der kan give en større fælles forståelse af kulturmiljøbegrebet. Måske et bedre samarbejde mellem kommune og museer. Ikke arkæologiske input til kulturmiljøer.

Lovgivningen på området er svag. Der er tillige kun lavet lokalplaner for ganske få af kulturmiljøudpegningerne.

Et kulturmiljø er en beskrivelse af noget, der har nogle bestemte kvaliteter. Et kulturmiljø skal der kunne udvikles på. Men det gælder også om at det er beskrevet, hvor det gør mindst ondt at udvikle.

Solcelleanlæg – placering i det åbne land ved Nanna Uhrbrand (Nanna var desværre ramt af sygdom og fremsendte i stedet sine hovedpointer, der er indsat herunder)

By og Land Danmarks hovedpointer, når det kommer til solceller i det åbne land er:

- Solceller er kommet for at blive, derfor skal de opsættes de rigtige steder fra starten af.

- Vi holder os til, det vi ved noget om.

Vi taler kun om beskyttelse og bevaring af kulturmiljøer, bygningskulture og sigtelinjer. Så er der andre, der må snakke om blomster diversitet, drikkevandsbeskyttelse, co2-kvoter og indtjening.

- Nå noget kommer i høring, så er det løb kørt.

Derfor skal emnet bearbejdes inden beslutningerne tages. Hvis man ikke kan det pga. politik, så kan man svare til den aktuelle høring og sende et bilag med, hvor der svares generelt for hele kommunen.

- Vi skal sige, hvad vi vil have.

'Vi vil have solcellerne placeret der, hvor de kan skærmes mest', 'Vi vil have sigtelinjer og kulturmiljøerne, skal være frie'. Sproget betyder noget. Ordet 'ikke' er svært for hjernen at forstå. 'Du må ikke tænke på en rød elefant.' Får de fleste til at tænke på en rød elefant.

- Kom med løsninger.

Peg på steder, hvor solceller kan opsættes. Fortæl hvordan de skal skærmes med træer og buske, opdeles i mindre sektioner. Støt dem, der skal få enderne til at mødes med jeres viden. Vores opgave er passe på kulturmiljøerne, deres opgave er at få kommunen til at hænge sammen. Vi kan kun lykkes med vores, hvis de er med på vores hold.

- Allier jer.

Find andre der mener det samme, brug de lokale medier til at formidle værdierne. Start allerede nu, inden der kommer en høring.

- Formidl det vi allerede ved, til folk uden for egne kredse.

Brug alle de kulturmiljøundersøgelser der findes (Atlas, SAVE, SAK, Landskabskulturanalysen, kulturmiljørådenes udpegninger, kommuneplaner). Gentag deres konklusioner højt. I marketing snakker man om, at folk skal påvirkes mellem 3-17 gange inden de fortager et køb. Det gælder også politikere, de skal høre noget mange gange inden de køber ind på præmissen.

Vi gør vores arbejde for dårligt, hvis vi regner med at de andre kan læse tanker. Vi skal reklamere for vores vinkel.

By og Land Danmark forsøger at påvirke Christiansborg til indføre et armslængde-princip når det gælder fysisk planlægning for kulturværdier.

By og Land Danmark har opfordret til, at der bliver udarbejdet et landsplandirektiv, der sættes planlægning for solceller ind i et større perspektiv end det aktuelle, der handler om hvilken landmand, der var hurtigst til at omlægge.

By og Land Danmark arbejder et netværk med Danske Landskabsarkitekter, Arkitektforeningen og Solcar city Danmark for at kvalificerer de æstetiske vinkler af hvordan solceller kan opsættes på en god måde.

Læs vores politik på området her: <https://byogland.dk/wp-content/uploads/Solcelleanlaeg-i-det-aabne-land-politik-nov-2020.pdf>

På vores youtube ligger der et webinar, vi har været med til at afholde i partnerskabet

<https://www.youtube.com/watch?v=8JvYvtP3U2A>

På vores hjemmeside samler vi alle trådene, som vi mener er relevant for solcelledebatten.

<https://byogland.dk/politik/>

Kort som en af kilderne i den museale behandling af nyere tids kap. 8 v. Anders Horsbøl Nielsen

Anbefaling af Peter Korsgaards *Kort som kilde - en håndbog om historiske kort og deres anvendelse*, nem at gå til og anvende.

Når diger er blevet fjernet, giver loven mulighed for at udpege et erstatningsdige.

På matrikelkort kan kun ses, at der er et skel, men det vides jo ikke om der også er et dige i skellet.

De tidligste rigtigt brugbare kort til kap. 8 (i hvert fald for Vejle Kommune) er Videnskabernes Selskabskonceptkort fra 1760'erne og frem. Kortene har standarder, der er stort set gennemførte på alle kort. Det håndtegnede kortforlæg er ofte bedre end det trykte kort.

Udskiftningskortene ligger mange forskellige steder, da de blev opbevaret decentralt. De findes derfor ikke i en samlet database. Der foreligger en opgave med at få samlet alle kortene og gjort dem tilgængelige.

Mange udskiftningskort er blevet genbrugt til original 1 kort. Kortene kan bære præg af at være brugt og genbrugt og derfor fyldt med rettelser og ny indtegninger og tilføjelser.

Original 1 matrikelkortet er oprindeligt udført til brug for skatteberegning.

Original 2 matrikelkort er udarbejdet, da der ikke kunne være flere rettelser på original 1 kortene.

Vær opmærksom på bygninger indtegnet på matrikelkort. Bygningerne var ikke et skatteberegningsgrundlag, derfor kan der optræde bygninger, der er blevet revet ned, som nu optræder som spøgelsesbygninger.

Vær i øvrigt kildekritisk – f.eks kan en å blive til et dige, hvis den blå kolorering er forsvundet i rettelser. Rettelser skal dog være synlige, man streger ud, visker ikke.

Minorerede sognekort er en sammmentegning af de ejerlav, der udgør et sogn. Sognekort for Jylland er tegnet i 1840'erne, mens de er lidt tidligere på Sjælland.

Høje målebordsblade er de første geodæiske og topografiske kort. Der kom gang i opmålingen af Danmark efter 1864.

Lave målebordsblade er en revidering af de høje målebordsblade, men ikke en nyopmåling.

4cm kort er endnu en revidering, der kombinerer opmåling og fotomateriale i udarbejdelsen af kortbladet.

Reliefkort kan også afsløre diger.

Per Grau Møller henleder opmærksomheden på Tidsskriftet Perspektiv, der kan hentes på nettet. Her findes flere artikler om brug af kort i sagsbehandlingen.

Bygningsregistrering i nedrivningssager Anneken Appel Laursen og Erik Bjerre Fisker

Tankerne bag et muligt kursus.

Forsøg på at lave en skabelon/en guide til en dokumentation til af en nedrivningstruet bygning. Et akut-redskab. Opgaven må ikke tage mere end en halv dag og består i opslag i databaser, iagttagelser på stedet, fotografering og opmåling. Materialet samles og der oprettes sag i SARA (måske).

Udarbejdelse af et standart skema med med stamoplysninger og en vejledning til fotodokumentation, her også en systematisk gennemgang i bygningen, desuden kan der også lægges bemærkninger om genbrug af byggematerialer.

Hvordan kommer vi i dialog med bygherre og kommune om genanvendelse.

Fra diskussionen:

Meget af kap. 8 arbejdet har at gøre med det gode netværk med byggesagsbehandlere.

Husk på forskellen mellem kap. 8 i landdistrikterne og i byen

Hvor skal afrapporteringerne foregå – kan der måske laves en ny del til SARA eller egner SARA sig overhovedet ikke til registreringen? Kom i forkøbet.

Det kunne være fedt at kunne søge i, hvad andre museer har dokumenteret. Overblikket på landsplan er vigtigt. Ensretning af hvordan vi registrerer. Vi skal ikke bare registrere i blinde.

Materialet sendes med og input modtages gerne af Anneken og Erik.

Om kulturmiljøråd ved Tissel Lund Jacobsen og Anneken Appel Laursen

Aarhus: Et lokalt kulturmiljøråd for Aarhus Kommune.

Står på ryggen af Udvalg for Bygnings- og Miljøbevaring oprettet 1968. Rådet fungerer frem til 2013.

Rådet er nedsat af byrådet, og medlemmerne udpeges en blanding af arkitekter og museums/arkivmedarbejdere. Rådet rådgiver med henblik på sikre kulturhistoriske bevaringsværdier i planlægningsarbejdet.

Der lander stadig byggesager på rådets bord, hvor der rådgives i enkeltsager. Politikere henviser til råder og sagsbehandlere ved kommunen kender efterhånden til rådet.

Kulturmiljørådet har fået en stemme i medierne især i kontroversielle sager, men forsøger at holde diskussionen uden for medierne.

Det er lykkedes at få en opdatering af SAVE-registreringerne fra før 1940 samt en ny registrering af bygninger fra 1940-70 på det kommunale budget for 2021.

Kulturmiljøråd Fyn

På det nærmeste en selvstændig frivillig instans, der hører under Kulturarv Fyn. Rådet består af en arkitekt, forskellige museumsfolk, en person fra by og land og Danmarks naturfredningsforening.

Borgere henvender sig til rådet, som så løfter sagerne videre.

Rådet vil gerne arbejde på regionalt niveau og igangsætte formidling om udpegede bygninger, kulturmiljøer etc.

Effekten – Rådet giver netværk, og et potentiale for at ramme regionalt.

Afsluttende diskussion og input til det kommende møde:

Strategier som emne:

Der var et samlet ønske om, at næste møde skal omhandle strategier: hvordan kan vi danne os overblik over, hvordan vores indsats er bedst givet ud? Hvordan får vi skabt overblikket i henholdsvis landområder og i by-områder (som er meget forskellige).

Der blev nævnt behov for overblik også vedrørende Parcelhus-nedrivninger og nedrivning af sommerhuse. Mette Slyngborg oplyste om, at Det Særlige Bygningssyn, SLKS, er i gang med en rapport på dette område, og som snart er klar til udgivelse.

Klimadagsorden:

Der blev ytret interesse for, at vi får sat bevaring af bygningskulturen som del af klimadagsorden på plads.
"Jo ældre et hus er, desto mindre klimaaftryk giver det" (Turi).

"De gode transformationer" og eksempler på genbrug af bygninger.

Fremtidens måde at planlægge på – styre i rigtige veje.

Når kommunerne skal i gang med deres arkitekturpolitik, så er det vigtig at museet kommer med – her kan måske klimadagsordenen skabe bro.

Kulturmiljøråd

Der blev ytret ønske om at få flere oplæg, som fortæller om, hvordan Kulturmiljørådene er sammensat, deres funktion og fremtid.

Ønske om kurser:

Der blev ytret ønske om, at det præsenterede kurs fra Erik og Anneken bliver realiseret.

Der blev ytret ønske om onlinekursus i Gravminde-registrering.

Tid og sted samt tips til næste møde

Det blev foreslået, at næste møde afholdes i Randers i anledning af 150-års jubilæum for Randers by.
Efteråret er fint tidspunkt.

Ønske til programmet: der afsættes tid til at kunne – mere uofficielt – vende en sag, man arbejder på og vil have drøftet med fagfæller.

Der var ønske om at alle deltagerne fik hinandens mailadresser. Ingrid sender ud, da alle mundtligt samtykkede hertil.

Facebook-gruppens navn: Netværk for nyere tids fysiske kulturarv.